

го, за умови дотримання лісівничих вимог, не викликає жодних сумнівів. Вдалі приклади маємо по буку. Варто застосувати відносно ялини, особливо – з генетично цінних насаджень автохтонного характеру.

По перелічених питаннях дослідна станція може скласти необхідні технологічні схеми, взяти участь (в можливому обсязі) в практичному застосуванні.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПРИРОДНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДУБОВИХ ЛІСІВ РЕГІОНУ

*Р. Бродович, А. Гаврусевич, Ф. Гербут, Т. Порада, Р. Яцик,
Ю. Кацуляк*

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва

Ліси з домінуванням дуба звичайного і скельного в Карпатському регіоні займають майже 12% площі всіх насаджень. Інші аборигенні види, зокрема дуб бургундський, багатоплідний і Далешампе зрідка зустрічаються в Закарпатському передгір'ї і в даний час великого господарського значення не мають.

Дуб звичайний – головна лісоутворююча порода в карпатських дібровах і судібровах. Поширений в передгір'ї, нижньогірній зоні і прилеглих районах лісостепу. Дуб скельний – домінант або виступає в домішці на меншій площі (20% ареалу дубових лісів); переважно в передгір'ї, частково на гірських схилах Полонинського хребта Південного мегасхилу, а також на значній площі Північного мегасхилу, зокрема в Чернівецькому передгір'ї між Прутом і Серетом, в інших місцях передгір'я та прилеглих територіях лісостепу, частіше всього там, де зустрічається в насадженнях і бук.

Значний інтерес до проблеми вирощування дубових лісів викликаний їх великим народногосподарським значенням, потребою багатодільового і виваженого використання, як основного стабілізуючого природно-територіального комплексу регіону, в рекреаційній справі, як джерело цінної деревини і недеревної сировини.

Сучасний стан дубових лісів регіону далекий від оптимального. С.М. Стойко (1960) повідомляє, що протягом останніх століть жодну з

деревних порід не винищували так інтенсивно як дуб. В післявоєнний період ситуація почала змінюватись на краще. За даними П. А. Трибуна (1982) лише за період з 1956–1980 рр. загальна площа дубових насаджень в регіоні зросла на 45 тис. га. С. М. Стойко (1964) вважає, що сприятливі кліматичні умови Карпат дозволяють принаймі в два рази розширити площу дубових лісів.

Відомо, що лісотипологічна структура багатьох деревостанів Карпат незадовільна. Нині похідні насадження в лісах дуба звичайного становлять 32%, а дуба скельного – 64% (В. І. Парпан, 1988). Найбільш агресивним конкурентом дуба звичайного є граб, а в ялицево-дубових насадженнях Передкарпаття – ялиця; для дуба скельного, насамперед, бук і частково граб. На Івано-Франківщині серед дубових насаджень, які займають 80% площі формації дубових лісів, орієнтовно лише 65% з великою натяжкою можна віднести до категорії умовно-корінних, решта – це похідні деревостани невисокої продуктивності з недостатньою участю в складі порід дуба, а на 20% відбулась повна зміна дуба на інші породи.

Переважає більшість сучасних дубових насаджень нестійкі проти біотичних і абіотичних факторів, мають незадовільну вікову структуру з переважанням лабільних молодняків, характеризуються значною розладнаністю. Значну тривогу викликає лісопатологічний стан дубових насаджень, зокрема значне розповсюдження інвазій листогризух ентомошкідників та грибні захворювання, мають місце випадки всихання лісу з далеко неповним встановленням причин цього явища.

Враховуючи незадовільний стан дубових лісів на Україні, Міністерство лісового господарства в жовтні 1996 року прийняло рішення про розробку цільової програми "Діброва", наповнену на створення та вирощування високопродуктивних біологічно стійких дубових насаджень. Одним із шляхів вдосконалення лісовідновлення в Українських Карпатах взагалі і в дубових лісах зокрема є оптимізація співвідношення між природним і штучним його способами.

Переваги природного лісовідновлення добре відомі – це забезпечення безперервного функціонування лісового біоценозу; скорочення терміну відновлення лісу; збереження місцевого генофонду; відтворення найбільш стійких до несприятливих умов середовища насаджень в короткий термін і з меншими затратами.

Оптимальні екологічні умови для появи, росту і збереження природного відновлення дуба спостерігаються при зімкнутості материнського намету 0,6–0,7. Сучасні дубові деревостани, як правило, низькоповнотні, тому їх підготовка полягає лише в частковій вирубці підліску, неякісного підросту і дерев другого ярусу на смугах шириною 1–2 м через 5–6 метрів у врожайний рік. В грабових і букових судібровах і дібровах, крім цього, слід вибирати стадійно старі екземпляри граба і бука, якщо вони не були зрубані при проведенні прохідних рубок. Ці роботи доцільно проводити лише в насадженнях, які в найближчі 2 роки проєктуються в головну рубку і дерева головної породи в них рівномірно розміщені по площі.

На підготовлених смугах слід провести мінералізацію ґрунту шляхом його перемішування з підстилкою. Як свідчить досвід, даний захід найефективніше проводити в кінці літа на великих площадках площею від 2–4 м², з віддаллю між їх центрами біля 5 м.

Після опадання жолудів оправдує себе їх часткове зароблювання шляхом нагортання валиків з листя висотою біля 10 см.

В насадженнях, де були проведені заходи сприяння появи природного відновлення, повинно бути обмежене рекреаційне навантаження, повністю заборонене випасання худоби, сінокосіння і заготівля листя.

У виладках, якщо не дивлячись на проведені заходи, самосів не появився, або його недостатньо, необхідно практикувати "шпиговку" жолудів якісним посівним матеріалом, заробляючи його на глибину біля 5 см по 2–3 жолуді в посівне місце. Для полегшення майбутніх доглядів "шпиговку" слід проводити рядами або групами. Сезон виконання робіт – осінь, але при наявності загрози масового поїдання жолудів мишами, цей захід слід перенести на весну.

Поява значної кількості самосіву під наметом материнського деревостану ще не гарантує успіху природного відновлення. Адже відомо, що завдяки притінюючому впливу зімкнутого намету невелика частина самосіву дуба здатна нормально розвиватись лише на протязі 2-х років, а виживати – до 4-х років. Забезпечення оптимального співвідношення самосіву і підросту дуба звичайного і скельного з супутніми породами – запорука майбутнього успіху природного відновлення зрубів.

Вимоги до проведення лісівничих робіт в насадженнях з наявним природним відновленням господарсько-цінних порід, в тому числі і

дуба, викладені у відповідних нормативних документах. Ними передбачено проведення різних способів рубок головного користування, однак на практиці найбільшого розповсюдження набув лише суцільнолісосічний, який в комплексі з недосконалою технологією лісозаготівель, в значній мірі визначає необхідність подальшого штучного лісовідновлення в дубових типах лісу.

Практика свідчить, що суцільнолісосічний спосіб рубки оправданий лише для тих дубових деревостанів, під наметом яких є велика кількість рівномірно розміщеного по площі самосіву і підросту дуба. Однак тут заготівля лісу повинна проводитись вузькими лісосіками в зимовий період по снігу, а трелювання деревини – в сортирентах на щиті трактора, або ще краще орієнтуватись на кінний спосіб.

З господарської точки зору оптимальні екологічні умови для природного відновлення дуба мають місце у "вікнах", які утворюються після проведення групово-вибіркових рубок.

У всіх випадках кількість і якість збереженого під час виконання лісозаготівельних робіт природного відновлення залежить від культури виробництва і добросовісності самих виконавців. На жаль, в цих питаннях є ще дуже багато резервів, в тому числі і відсутність матеріальної зацікавленості прямих виконавців робіт.

Орієнтація на природне відновлення зрубів з достатньою кількістю самосіву і підросту дуба аж ніяк не виключає необхідності проведення на них господарських заходів. На першому етапі необхідно допомагати молодому поколінню ліса в боротьбі з трав'янистою і небажаною деревно-чагарниковою рослинністю. В подальшому своєчасно і якісно проводити рубки, пов'язані з веденням лісового господарства, керуючись відомим принципом, що дуб повинен рости в "шубі" з відкритою головою.

Вміле використання плодоношення дуба, створення оптимальних умов для появи, росту та розвитку його насінневого покоління під наметом лісу, науково-обгрунтована технологія лісозаготівельних робіт, а також своєчасний і якісний агротехнічний та лісівничий догляд за самосівом і підростом на зрубках – ось ті основні фактори, які визначають успіх природного відтворення Карпатських дібров. В нинішніх умовах в регіоні є реальні можливості хоча невеликого, але все ж розширення площ дубових лісів природного походження.